

ОСОБЛИВОСТІ ПОЕТИКИ ПРИТЧ Т. ВАЙЛДЕРА

У статті основну увагу зосереджено на особливостях поетики п'єс-притч Т. Вайлдера "Довга різдвяна вечеря" та "Наше містечко". Серйозний і надзвичайно оригінальний драматург, Уайлдер часто виористовував нереалістичні театральні методи: суміщення часових пластів, мінімум сценічних декорацій, безпосередній діалог персонажа і глядача, що визначає оригінальність і новизну його творів.

Відомий американський драматург Торнтон Вайлдер сказав, що розглядає театр, як найвеличнішу форму мистецтва, оскільки з його допомогою одна людина може поділитися з іншою своїми відчуттям того, що ж воно таке – бути людиною. Ймовірно, що саме таким ставленням драматурга до театру й пояснюється успіх його п'єс-притч "Довга різдвяна вечеря" та "Наше містечко". Створені відповідно 1931 та 1938 року, вони продовжують активне сценічне життя. Обидві притчі написані наче під знаком вічності, проникнуті відчуттям фатальної запрограмованості всього, що відбувається з людиною в її земному житті. Ця причетність до таїнства Буття особливо відчувається в п'єсі Вайлдера "Наше містечко", найбільш знаменитій його роботі для театру, яка принесла авторові другу в його житті Пулітцерівську премію. Побут та буття, конкретика та відстороненість, швидкоплинне та вічне, минуле, теперішнє і майбутнє – у своїх п'єсах Вайлдер поєднує все це в єдиний та неподільний потік життя з містичною силою, яка мимоволі відчувається за словами тексту.

"Довга різдвяна вечеря" розповідає про життя одинадцятьох людей, які представляють чотири покоління родини Байярдів. На початку п'єси родина Байярдів, до складу якої входить молоде подружжя (Люсія та Родерік), а також матуся Байярд, збирається на свій перший різдвяний обід у новому будинку, згодом до них приєднується кузен Брендон. Матуся Байярд помирає, а в Люсії та Родеріка народжується син Чарльз та донька, яку на честь бабусі називають Женев'євою. Діти стають дорослими й починають власне життя. Час дещо змінюється. Тепер Родерік перетворюється на хвору помираючу людину, Женев'єва вирушає закордон навчатися музики, а Чарльз одружується з дівчиною на ім'я Леонора. У Чарльза та Леонори народжуються троє дітей: близнята Люсія та Семюел і ще один син Родерік. Семюела вбивають під час першої світової війни, а Люсія та Родерік залишають свій дім. Через умовних дев'яносто років у старому тепер будинку лишається стара кузина Еменгарда. Вона читає листа від Леонори, яка вже сама літня жінка. На цьому закінчується повний життєвий цикл, однак відразу ж починається новий:

"Еменгарда: Мері, я отримала зранку такого гарного листа від міссіс Байярд. Такого гарного листа. Сьогодні в них перша різдвяна вечеря у новому домі. Вони, мабуть, дуже щасливі" [1].

У кінці п'єси різдвяний стіл лишається порожнім, однак останній монолог Еменгарди є водночас і першим у наступному життєвому колі родини Байярдів, яке розпочнеться в іншому будинку, але в загальних рисах буде повторювати "одну довгу щасливу різдвяну вечерю". Читач, безперечно, розуміє, що кінець п'єси-притчі "Довга різдвяна вечеря" є початком нескінченної притчі про основні закони буття.

У згаданій п'єсі з'явилися ті особливості, що розвинулися в наступних притчах Т. Вайлдера, зокрема, й у "Нашому містечку", а згодом стали його "театральним брандом": телескопічність часу, мінімум декорацій та реквізиту, своєрідність використання простору. Простір у п'єсі обмежується трьома дверима. Вхід означає народження, тому він прикрашений гірляндами з квітів та фруктів, що символізують родючість. Байярди або їхні служниці найчастіше з'являються на сцені з дитиною на руках чи з дитячим возиком. Вихід – двері оздоблені чорним оксамитом – смерть. Персонажі, які зникають у цих дверях не повертаються. Щоправда деяким дійовим особам вдається на короткий час обдурити смерть. Так Родерік, прямуючи до виходу, повертається на деякий час, що має символізувати тимчасове одужання. Є ще двері, що ведуть до холу – це нейтральна територія. Байярди виходять та заходять у ці двері, що відображає плин часу. Попри те, що родина сидить за справжнім столом, автор наполягає, що Байярди їдять "уявну їжу уявними ножами та виделками". Подібний прийом використовується й у "Нашому містечку", при постановці якого актори повинні за допомогою міміки зображати своє оточення, а також предмети, з якими вони працюють.

"Довга різдвяна вечеря" та "Наше містечко" є п'єсами багатоаспектними, не зважаючи на зовнішню простоту, а подекуди й примітивність сюжету. У центрі обох п'єс перебуває родина. У "Довгій різдвяній вечері" сутність сім'ї виявляється через універсальний ритуал святкової вечері. Діалоги, які провадять персонажі, мають позачасове звучання, оскільки добре всім знайомі: гарні новини, погані новини, обговорення сімейних проблем, повсякденність життя будь-якої людини. У першій дії "Нашого містечка" помічник режисера знайомить нас з одним із багатьох днів у житті маленького Гроверс-Корнерса: родини Веббів та Гіббсів готують своїх дітей до школи, жінки обговорюють місцеві плітки, зароджуються стосунки Емілі та Джорджа. Емілі Вебб та Джордж Гіббс втілюють "хлопця та дівчину, що мешкають по-сусідству", а їхній шлюб подібний до тисяч інших шлюбів, сповнених сумнівів та взаєморозуміння. Вдаючись до маленьких деталей повсякденного життя, Торнтон Вайлдер використовує архетипні та стереотипні уявлення про середньостатистичну родину, що й робить згадані п'єси "позачасовою класикою".

Час – це друга ключова тема притч Т. Вайлдера. Троє жінок з родини Байярдів, кожна з яких втратила дитину, зауважують: "Лише час може допомогти". Діти ж скаржаться на повільний плин часу в маленькому містечку. У "Довгій різдвяній вечері" рух часу та старіння персонажів передається за допомогою хусток та сивих перук, які повинні бути одягнутими, як зазначає автор, "у визначені в п'єсі моменти без будь-яких

коментарів". Крім цього, відчуття плинності посилюється й зміною імен служниць: спочатку це Гертруда, а потім будуть Маргарет, Жозефіна, Хільда, Мері, і тим, що будинок Байярдів, щойно побудований на початку п'єси, старішає разом зі своїми власниками. У першій сцені, коли перед читачем з'являється молоде подружжя Байярдів, Родерік захоплено проголошує, звертаючись до старої матері Байярд: *"Як тобі тут подобається? Наша перша різдвяна вечеря в новому будинку?"* [1]. Згодом спостерігається поступове згасання ентузіазму: з появою кузена Брендона будинок виглядає *"як новенький"*, пізніше Родерік, тепер уже зріла людина, повідомляє, що має намір *"зайнятися будинком"*. *<...> А то зараз можна подумати, що йому сто років*" [1]. З часом той самий будинок, що викликав у Родеріка та Люсії радість, оскільки знаменував початок їхнього щасливого спільного життя, для наступного покоління Байярдів має зовсім інше значення:

"Леонора. Він справді дуже старий, Чарльзе. І такий потворний з всіма цими залізними ґратами та жахливим куполом.

Женев'єва. Чарльзе! Ти що, збираєшся переїхати?

Чарльз. Ні-ні. Я не поїду звідси. Але, господи, будинку вже півстотні років. Весною ми прибиремо купол і побудуємо флігель поряд з тенісним кортом" [1].

Ще одним натяком на стрімкий рух часу в п'єсі є міні-розповідь матері Байярд, яка сприймається як слова очевидця на початку твору, а в кінці перетворюється на оповідання, достовірність якого вже викликає сумніви:

"Матуся Байярд. Моя дорога Люсія, адже я ще пам'ятаю часи, коли всюди жили індіанці. А я вже була не дитиною. І я пам'ятаю, як на той берег Міссісіпі нам доводилося переправлятися на плоту. В ті часи в Сант-Луї та Канзас-Сіті було повнісінько індіанців. <...>

Люсія (одягаючи сиву перуку) ... Рівно двадцять п'ять років тому. Матуся Байярд сиділа ось тут, в своєму кріслі-гойдалці. Вона ще пам'ятала часи, коли всюди жили індіанці, і тоді на інший бік їй доводилося переправлятися на плоту.

Чарльз і Женев'єва. Цього не може бути! Це неправда! <...>

Чарльз. Існує легенда, що моя бабуся Байярд перетинала Міссісіпі на плоту, коли не було ні мостів, ні паромів. Вона померла ще до того, як народилися ми з Женев'євою".

Зазначені епізоди п'єси, що нагадують пришивдшений показ кадрів кінофільму, створюють відчуття своєрідного рухомого часового тла, атмосферу невпинної зміни історичних періодів. Таким чином, у п'єсі-притчі Торнтон Вайлдера обігрується теза про скороминучість людського життя зокрема та й взагалі усього створеного людиною (наприклад, будинку, який занепадає зі старінням своїх господарів). Поряд із думкою про безперервний рух часу в концепції "Довгої різдвяної вечері" стверджується ще одне, не менше важливе положення. На перший погляд, воно цілком протилежне до тези, про яку йшлося вище і яку ми визначили наступним чином – життя людини надзвичайно коротке, і навіть покоління змінюються з калейдоскопічною швидкістю. Акцентуючи на змінюваності оточуючого світу притча Т. Вайлдера разом з тим приводить до розуміння сталості, незмінності світоустрою.

Попри всі наявні в п'єсі свідчення динаміки, основною її подією є різдвяна вечеря, і персонажі залишають свої місця за столом лише у двох випадках: або привітати "новонароджених", або зникнути у дверях, оздоблених чорним оксамитом, тобто тоді, коли помирають. Під час кожної з дев'яти десятків різдвяних вечерь родина Байярдів веде розмови, які мало чим відрізняються одна від одної, і лише сиві перуки персонажів нагадують про стрімкий біг років:

"Люсія. ... Добраніч, дорогенька. (Вона поглядом супроводжує возика, якого нянька відвозить до зали). Уявіть собі! Колись вона виросте і скаже: "Доброго ранку, мамо. Доброго ранку, тату". <...>

Леонора (стоїть і дивиться, як нянька вивозить возика до зали). Колись вони виростуть. Подумайте! Вони зайдуть і скажуть: "Доброго ранку, мамо!" (її розтирає від щастя)" [1].

Реципієнт, спостерігаючи за дією п'єси, врешті-решт приходять до висновку, що попри всі зміни в родині Байярдів *"і через сто років мало що зміниться"*. У "Нашому містечку" Помічникові режисера знадобилося лише одне речення, щоб описати все життя середньостатистичної родини: *"За своє життя я вінчав більше двохсот пар. <...> М. одружується з Н. ... Їх мільйони. Власний будинок, дитячий возик, недільні прогулянки у автомобілі, перший напад ревматизму, онуки, другий напад ревматизму, смертне ложе, читання заповіту..."* [2]. У притчах Вайлдера час може розглядатися у двох площинах, залежно від способу його вимірювання. Якщо підходити до проблеми часу з позиції життя окремого індивіда, то ми, безперечно, зауважуємо його стрімкий незворотній рух, однак, якщо йдеться про той самий час із погляду всього існування людства, то п'єсі-притчі Торнтон Вайлдера розповідають про незмінність та непорушність світоустрою, що в такому випадку втілюються в одвічному чергуванні життя та смерті. Така подвійність у трактуванні продиктована алегоричним звучанням твору. Власне, за допомогою різноаспектного погляду на світ автор і побудував концепцію своїх притч.

П'єси Вайлдера – алегоричне зображення мінливості й у той же час незмінності світу, це алегорія життя, яке постає в них як *"одна довга щаслива різдвяна вечеря"*. Примушуючи читача слідкувати за поступовою зміною персонажів, автор дає змогу накласти долю окремої людини на загальнолюдське тло й розмірковувати про роль індивіда в літописі всесвіту, а також про гармонію світового порядку. Цікавим видається той факт, що авторський погляд у "Довгій різдвяній вечері" постає як досить відсторонений – це погляд "згори", який малює об'єктивну картину світу. У цьому світі буття складається з долі окремих людей, кожна з яких не є значущою сама по собі, адже Байярди – звичайні, так би мовити середньостатистичні люди, позбавлені виняткових якостей. Людське життя надзвичайно коротке, однак саме його минулість забезпечує сталість існування. Думку про гармонійне співіснування динаміки та незмінності підтверджує й форма п'єси: як було зазначено вище, різдвяна вечеря триває дев'яносто років, однак цей проміжок часу минає в межах одного акту, що є свідченням

цілісності й послідовності авторського задуму. Ця п'єса Вайлдера має циклічну форму, і в представленому акті постає один із циклів. У "Нашому містечку" кожна з трьох дій відтворює той чи інший етап життя людини: першу можна умовно назвати "Родина", другу – "Кохання та шлюб", а останню – "Смерть". Таким чином, перед нами знову постає повний життєвий цикл, так зване життєве коло.

Слід зауважити, що смерть у притчах Торнтон Вайлдера відіграє таку ж важливу роль, як і народження. Автор підводить читача до думки, що смерть, яка є невід'ємною частиною життя як його персонажів, так і кожної людини, – процес до певної міри рутинний. Прихід у світ та відхід з нього людини зображаються в п'єсі як закономірні процеси, що не порушують загальної гармонії. Після того, як "крісло матусі Байярд без будь-яких видимих причин від'їжджає від столу, повертає направо і повільно рухається до чорного порталу" [1], а згодом матуся Байярд зникає, персонажі витримують незначну паузу і різдвяна вечеря продовжується, а вже за кілька реплік (з яких, втім, читач дізнається, що від дня смерті матусі Байярд минув деякий час) "через вхід Народження нянька завозить дитячого візочка, прикрашеного блакитними стрічками" [1]. Так само після того, як різдвяний стіл залишають кузен Брендон та Люсія, знову з'являється нянька з возиком. За допомогою такого прийому автор привертає увагу до тези про існування нерозривного зв'язку між життям і смертю людини: Торнтон Вайлдер іншими словами і, безперечно, з іншим настроєм говорить про те ж саме, що й Поццо та Владімір у "Чекаючи на Годо" Семюела Беккета:

"Поццо. ... Люди ледве народжуються, а вже час їм приходити лягати в могилу, сонце на мить вигулькне і знову ніч без кінця-краю";

"Владімір. Розпластані на могилі народжують у муках. А грабар у ямі вже тихо ворухить заступом" [3: 405].

У "Нашому містечку" через смерть героїні перед читачем постає мораль п'єси. Емілі Вебб мусила померти, щоб зрозуміти наскільки жалюгідно коротким є людське життя, а особливо в порівнянні з мільйонами років, які потрібні світу зірок, щоб досягти землі. Лише після своєї смерті вона зрозуміла, що "рухалась наосліп в тумані ... гаяла час, наче до її послуг були мільйони років" [2]. Своім читачам Вайлдер дає шанс зрозуміти це ще за життя, пропонуючи власну філософію: "Я раджу не запитувати себе "чому?" і "що далі?", а просто насолоджуватись морозивом, допоки воно у нашій тарілці".

Серйозний та оригінальний драматург, Торнтон Вайлдер вдається до нереалістичної техніки: суміщення часових відрізків, мінімум сценічних декорацій, безпосередня розмова персонажів з аудиторією та використання оповідача. Завдяки універсальності порушених проблем, чіткості та прозорості образів, використанню архетипних уявлень п'єси-притчі Торнтон Вайлдера промовляють до всіх поколінь: вони є простим, однак ґрунтовним нагадуванням про те, що важливо в житті людини, а також про те, що істину та красу можна знайти в щоденних рутинних турботах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Уайлдер Т. Долгий рождественский обед / Пер. с англ. С. Черкасского // 1-я библиотека драмы (театр "Латинский квартал"). – www.lib.ru
2. Уайлдер Т. Наш городок / Пер. с англ. Ю. Родман // 1-я библиотека драмы (театр "Латинский квартал"). – www.lib.ru
3. Беккет С. Чекаючи на Годо / Пер. з французької В. Діброви // Французька п'єса ХХ століття. Театральний авангард. – К.: Основи, 1993. – С. 341-409.

Матеріал надійшов до редакції 10.10.2006 р.

Веремчук Ю.В. Особенности поэтики притч Т. Уайлдера.

В статье рассматриваются отличительные особенности поэтики пьес-притч Т. Уайлдера "Долгий рождественский обед" и "Наш городок". Серьезный и чрезвычайно оригинальный драматург, Уайлдер часто прибегает к использованию нереалистических театральных методов: совмещение временных пластов, минимум сценических декораций, непосредственный диалог персонажа и зрителя, что и определяет оригинальность и новизну его произведений.

Veremchuk Yu.V. Peculiarities of Thornton Wilder's parable plays poetics.

The article focuses upon the main features of poetics in Thornton Wilder's parable plays "Long Christmas Dinner" and "Our Town". A serious and highly original dramatist, Wilder often employed nonrealistic theatrical techniques: combination of time planes, used minimum of scenery, character and spectator direct dialogue, that determines his works' peculiarity and novelty.